

IZVJEŠTAJ O RADU U 1961. GODINI

U planiranju i realizaciji poslova nastojalo se da se radom Zavoda dade doprinos proslavi 20-godišnjice narodnooslobodilačke revolucije, što je osobito došlo do izražaja u radu Odsjeka NOB-e, zatim u poslovima na registraciji, ispitivanju i konzervaciji spomenika kulture u Jajcu i uređenju nacionalnog parka Sutjeska.

U drugoj polovini godine je orijentacija u radu bila i na registraciji spomenika kulture, što u duhu propisa predstavlja novi zadatak Zavoda. Izvršene su sve potrebne pripreme za formiranje Registra spomenika kulture i popunjeni podaci za sve ranije zaštićene spomenike kulture.

Organizaciona šema Zavoda u 1961. godini bila je slijedeća: Odsjek za opšte i pravne poslove, Odsjek za arhitektonsko-konzervatorske poslove, Odsjek za likovno-konzervatorske poslove, Odsjek za zaštitu prirode, Referat za poslove arheologije, Referat za nadgrobne srednjovjekovne spomenike, Referat za orijentalnu epigrafiku, Referat za zaštitu spomenika NOB-e i Referat za dokumentaciju i evidenciju.

U Zavodu je u toku 1961. godine bilo zaposleno 20 službenika i tri tehnička službenika, ukupno 23 redovita službenika, koliko je i predviđeno sistematizacijom radnih mjesta u Zavodu. U toku godine primljeno je u službu Zavoda 5 novih redovitih službenika i dva sa skraćenim radnim vremenom. Kroz isto vrijeme dva su službenika otišla, a jedan je umro. U nedostatku stalnih stručnih službenika, a u skladu sa pravilima Zavoda, za izvjesne poslove Zavod je angažovao i vanjske saradnike. To se u prvom redu odnosi na članove komisija koje kao tsručni savjetodavni organi djeluju od ove godine u okviru postojećih odsjeka i referata. Vanjske saradnike je pored toga Zavod koristio i za izradu elaborata za pojedine objekte, kao i za njihovu realizaciju (npr. na radovima ruševina crkve sv. Luke u Jajcu, na citadeli u Jajcu, u Počitelju, na Starom mostu u Mostaru, itd.). Jedno vrijeme je Arhitektonsko-konzervatorski odsjek bio bez ijednog stalnog službenika, što je s obzirom da je ovo jedan od najvažnijih sektora rada u Zavodu, predstavljalo ozbiljnu smetnju za normalni rad ustanove.

Pored izvjesnih kadrovskih i personalnih teškoća, svakako je na rad Zavoda negativno utjecala i okolnost da Zavod nema odgovarajućih radnih prostorija.

Sve razgranatiji poslovi i dinamičniji život Zavoda

sputavala je također i finansijska situacija koja nije dozvoljavala da se poslovi razgranaju još više. To u prvom redu važi za terenske poslove, koji su mogli biti realizovani samo u okviru reduciranih budžetskih sredstava, a ne prema stvarnim potrebama i zadatku Zavoda. Srećom situacija se popravila u toliko što je Zavod u ovoj godini za neke ključne poslove (Jajce, Mostar, Počitelj, Vjetrenica u Zavali, Čapljina i Morića han u Sarajevu) raspolagao i sa većom svotom investicija iz Budžeta NR BiH, u visi on 16,300.000 dinara. Dotacija Saveznog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti iznosila je za neke od ovih objekata 11,500.000.— dinara, dok su NOS Mostar, NOO-e Jajce i NOO-e Čapljina u ovim radovima participirali sa daljnjih 10,900.000.— (3,000.000 + 5,400.000 + 2,500.000.—) dinara. Ukupno je iz investicija realizovano 38, 700.000.— dinara.

Budući da redovita sredstva Zavoda nisu bila dovoljna da podmire sve veće potrebe koje su se u toku godine ukazale na terenu, Zavod se i ove godine obraćao narodnim odborima komuna i srezova, tražeći da se za tu svrhu osiguraju u njihovim budžetima izvjesna sredstva za konzervaciju spomenika kulture na njihovom terenu. Takva su sredstva 1961. godine dobijena od NOS Tuzla (650.000.— dinara), NOO-e Vareš (350.000.—), NOO-e Jajce (500.000), NOO-e Čapljina (100.000.—), NOO-e Tešanj (500.000.—), NOO-e Breza (1500.000.—) i od Glavnog odbora Saveza boraca (500.000.—) ukupno 2,750.000.— dinara.

Međutim, ako se izuzmu sredstva iz investicija koja su dobijena za određene objekte, sve je to bilo daleko ispod stvarnih potreba.

Rad u Zavodu bio je posvećen također i izdavačkoj djelatnosti i agitaciji. U godini 1961. izašao je iz štampe broj VI »Naših starina«, a štampanje broja VII je u završnoj fazi. Pripremljen je za štampu i broj VIII »Naših starina«. Osim toga je Zavod izdao i propagandnu brošuru: »Šta je spomenik kulture«, čiji su troškovi štampanja podmireni iz pomoći i Republičkog fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti. Uz pomoć dotacije Republičkog fonda za izdavačku djelatnost predata je u štampu i monografija o stećcima Kalinovika. U ovim publikacijama, uglavnom su saradivali službenici Zavoda, koji su napisali i veći broj članaka i predavanja u dnevnju štampi i na radiju.

Rad u Zavodu odvijao se uglavnom preko organizacionih jedinica, te ćemo ga iskazati po sektorima.

I ARHIKTEKTONSKO-KONZERVATORSKI ODSJEK

U odsjeku od maja mjeseca radi ing. arh. Rosić Nedeljko, raniji stipendista Zavoda. Ranije je poslove odsjeka honorarno obavljao građevinski tehničar.

U toku godine izvršeni su slijedeći poslovi:

— Praktični konzervatorski radovi na ruševinama sv. Luke i na citadeli u Jajcu.

— Detaljno tehničko snimanje na objektu sv. Luke u Jajcu, kao i na stambenim objektima u Begovini kraj Stoca.

— Posao na izradi studija za konzervaciju i restauraciju Morića hana u Sarajevu i raščišćavanje porušanih zidova i šuta u Morića hanu.

— Tehničko snimanje stambenih i gospodarskih objekata u Vranduku, za potrebe Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture.

— Učestvovanje u izradi projekta osvjetljenja mosta Mehmed paše Sokolovića u Višegradu.

— Rad na organizovanju konzervatorskih radova u Počitelju, kao i na sanaciji Starog mosta u Mostaru.

— Kompletiranje investicionih programa za konzervaciju starih gradova Maglaja i Doboja.

— Izrada studija za konzervaciju i restauraciju Morića hana u Sarajevu.

II LIKOVNO-KONZERVATORSKI ODSJEK

Do 15. juna u odsjeku su radila četiri stručnjaka, a nakon toga dolaskom jednog diplomiranog studenta Akademije likovnih umjetnosti u Beogradu, pet stručnjaka. Time su stvorene solidne kadrovske mogućnosti za dosta efikasno djelovanje restauratorske slikarske službe, kao i za rad čitavog odsjeka.

Rad ovog odsjeka odvijao se kako slijedi:

— Nastavak evidencije spomenika na području NOO Gacko.

— Učestvovanje u ekipnom rekognosciranju terena buduće akumulacije »Perućac« na Drini.

— Čišćenje 3 m² živopisa u manastirskoj crkvi u Dobričevu, kao i skidanje 1 m² živopisa sa ruševine crkvice u Gomiljanima (Trebinje).

— Rad na skidanju uljanih retuša sa živopisa crkve u Trijebnju.

— Rad na izradi registra spomenika kulture na području NOO Jajce.

— Pregled zidne ornamentike rimokatoličke crkve na Plehanu.

— Učestvovanje u komisijском prijemu restauriranih ornamenata na Sulejmaniji džamiji u Travniku, kao i rad na ovim ornamentima.

Specijalizacija dvojice mlađih stručnjaka u Beogradu u Saveznom institutu (ukupno 6 mjeseci).

— Konzervacija šest ikona: Ikona nepoznatog svetitelja, »Deisis sa sv. Trojicom«, i »Rođenje Isusovo«, sve tri iz Muzeja stare crkve u Sarajevu; »Deisis« i »Bogorodica Hodigitrija« iz crkve u Trijebnju; i triptihon »Bogorodica sa svecima« iz privatnog posjeda.

— Redakcija, štampanje i distribucija brošure »Šta je spomenik kulture«.

— Stvaranje registra srednjovjekovnih gradova u Bosni i Hercegovini. Sređeni podaci za 362 grada.

III REFERAT ZA ZAŠTITU ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA

Na poslovima zaštite radio je 1 arheolog-konzervator.

U toku godine obavljani su slijedeći poslovi:

— Konzervatorski — ispitivački poslovi na starom gradu Bobovcu.

— Konzervatorski — ispitivački poslovi na starom gradu Jajcu.

— Konzervatorski poslovi na ruševinama kasnoantičke bazilike u Brezi.

— Konzervatorski poslovi na rimskoj vili Mogorjelo.

— Konzervacija i ispitivanje kasnoantičkih grobova u Čitluku kraj Šipova.

— Učestvovanje u ekipnom rekognosciranju terena buduće akumulacije Hidroelektrane Perućac.

— U tri slučaja izvršeni su spasavalački radovi na ugroženim arheološkim nalazištima, izvršena evidencija tih nalaza i organizovano njihovo pohranjivanje (Crvenica, Donja Dolina i Gornja Močila kraj Sl. Broda).

— Obavljeno je proljetno i jesenje čišćenje korova i vegetacije na rimskoj vili u Mogorjelu.

— Izvršeno čišćenje starog grada Tešnja od vegetacije uz manje arheološko sondiranje, i izrađen nacrt elaborata konzervacije i djelomične restauracije starog grada Tešnja.

— Obavljeno je evidentiranje antičkih spomenika u Rogatici.

Od kancelarijskih poslova najznačajniji su: izdavanje dozvola za arheološka iskopavanja u BiH — 25 rješenja, popunjavanje kartoteke arheoloških nalazišta, popunjavanje kartona slučajnih nalaza, popunjavanje kartona sistematskih i zaštitnih arheoloških iskopavanja, registracija deset arheoloških spomenika, prikupljanje podataka za bibliografiju o Jajcu, Šipovu i Kupresu, itd. Održan je i jedan sastanak Komisije za poslove arheologije i srednjovjekovnih nadgrobničkih spomenika.

Referent je napisao i pet stručnih radova.

IV REFERAT ZA ZAŠTITU NADGROBNIH SPOMENIKA

Ovaj referat vodi direktor Zavoda.

Obavljani su slijedeći poslovi:

— Ekipno evidentiranje srednjovjekovnih nadgrobničkih spomenika na području buduće akumulacije HE Perućac na Drini.

— Ekipno evidentiranje srednjovjekovnih nadgrobničkih spomenika na područjima NOO Vlasenica, NOS Doboš, u području gornjeg toka Neretve (u Borču), NOO Trebinje (Popovo Polje i Trebinjska Šuma), NOS Dubrovnik (u zaleđu Pelješca), u Dobor Polju, na Zelengori i na Vlaškom polju.

— Učestvovanje u drugoj etapi istraživanja srednjovjekovne nekropole i crkvine u Vrutcima kod Vrela Bosne.

— Učestvovanje u radu komisije za registraciju spomenika u Jajcu.

— Sređivanje podataka (evidencija) o srednjovjekovnim nekropolama prikupljenih na terenu 1961. godine, zatim o jevrejskim spomenicima i natpisima sa starog pravoslavnog groblja u Sarajevu.

— Napisan referat o zaštiti spomenika NOB-e za Jugoslavensko savjetovanje na Rijeci i kraći referat o problemu proučavanja stećaka za Vizantološki kongres u Ohridu, zatim monografija o stećcima Kalinovika, kao i pet stručnih radova u raznim časopisima.

V REFERAT ORIJENTALNE EPIGRAFIKE

U referatu radi jedan konzervator koji u isto vrijeme vodi i Referat evidencije i dokumentacije. U okviru referata orijentalne epigrafike izvršeni su ovi poslovi:

— Rad na evidenciji i prikupljanju stručne dokumentacije na ugroženim terenima: kod željezničke stanice u Pazariću (nišani i stećci) i u Sarajevu: groblje

— Proučavani su epigrafski spomenici na području Kosmeta. Među ostalim pregledani su dokumenti iz nekoliko zbirki orijentalnih rukopisa u Prištini, Prizrenu i manastiru Dečanima (pomoć Zavodu Kosmeta).
— Evidentirani su stari i značajni rukopisi u biblioteci Mehmed-pašine džamije u Prizrenu.

Ališaha na Bjelavama, groblje Baglajić na Širokači i groblje uz Kasim Kjatib džamiju.

— Obrađeni su spomenici i natpisi sa nekoliko starih muslimanskih grobalja u Sarajevu.

Referent je napisao i pet stručnih radova.

VI ODSJEK ZA ZAŠTITU SPOMENIKA NOB-e

U ovom odsjeku rade dva službenika. Za neke poslove bili su angažovani i vanjski saradnici. Unutar ovog Odsjeka djeluje od juna 1961. i Komisija za zaštitu spomenika NOB-e. Od radova ovoga odsjeka navodimo slijedeće:

— Rad na partizanskoj topografiji na terenu NOO-e Gacko.

— Rad na obilježavanju značajnih historijskih mjesta iz Pete ofanzive na Sutjesci, kao i na predlozima za njihovo uređenje.

— Sakupljeni su podaci o partizanskim štamparijama u toku NOB-e.

— Prikupljeni su podaci o spomenicima NOB-e u gradu Drvaru.

— U Vojnom institutu u Beogradu proučena je dokumentacija o Vrhovnom štabu i Petoj neprijateljskoj ofanzivi.

— Napisana su tri stručna rada i nekoliko članaka za dnevnu štampu i radio.

VII REFERAT ZA EVIDENCIJU I DOKUMENTACIJU

— Obavljeni su slijedeći poslovi:
— Komisijski pregled ugroženih spomenika u Travniku Pod Lipom, povodom uređenja ovog dijela grada.
— Učešće u evidenciji spomenika na Drini (Klotijevcu).

U kancelariji su obavljeni slijedeći poslovi:

— Sređivanje hemeroteke i fototeke, izvršene su pripreme za novu registraciju spomenika, i popunjeni formulari za registrovanje arhitektonskih spomenika.

VIII BIBLIOTEKA

U toku godine biblioteka je povećana za 217 novih knjiga i 357 brojeva raznih časopisa. Veći dio časopisa dobijen je zamjenom za publikacije Zavoda. Današnje ukupno stanje knjiga u biblioteci je 1660 naslova sa 1872 knjige i 187 naslova časopisa sa 1592 broja.

— Uz neke sektore su formirane i priručne biblioteke i to njih pet: Uz sektore za arheologiju, evidenciju, Odsjek NOB-e, za enciklopedije i rječnike, kao i za zakonodavstvo.

— Bibliotekar je učestvovao u radu seminara za popis inkunabula u Zagrebu.

— Izvršen je pregled biblioteka u franjevačkim samostanima u Humcu, Mostaru i Širokom Brijegu. Uzeti su podaci o vrstama knjiga i stepenu ugroženosti u ovim bibliotekama.

— Izvršeno je raspačavanje »Naših starina« broj VI.

— Pružena je pomoć zaštiti i konzervaciji oštećenih knjiga u biblioteci franjevačkog samostana u Jajcu.

— Rađeno je na evidentiranju i sređivanju podataka o inkunabulama u NRBiH. Ukupno je evidentirano 51 inkunabula.

IX ODSJEK ZA ZAŠTITU PRIRODE

Izvršeni su slijedeći poslovi:

— Početak rada na elektrifikaciji pećine Vjetrenice u Zavali. U vezi s tim izrađen je i projekat adaptacije jedne starije zgrade u Zavali za turistički objekat.

— Posebna pažnja posvećena je zaštiti šume u prašumskom rezervatu Perućica, kao i zaštita divljači. Izvršene su predradnje u cilju određivanja granice i ispitivanja prirodnih rijetkosti u čitavom arealu budućeg nacionalnog parka Sutjeska.

— Terenski rad vezan sa akcijom za stavljanje pod zaštitu objekata prirode kod Plivskih jezera, Boračkog i Jablaničkog jezera. Radi se o prikupljanju podataka za izradu projekta, o izgradnji turističkih objekata na ovim jezerima, o zaštiti područja od bujica i erozije.

— Izvršeni su terenski radovi u jednom dijelu livanjskog sreza i prikupljena dokumentacija za više objekata u svrhu njihovog stavljanja pod zaštitu države.

— U saradnji sa Arheološkim sektorom ispitana je manja bujica »Urva« u Kraljevoj Sutjesci u svrhu zaštite arheološkog lokaliteta — Dvori.

— Učestvovanje u rekognosciranju terena buduće akumulacije HE Perućac.

— Rad na praktičnoj konzervaciji zaštićene košće u Gabeli i na zaštiti mesojednih biljki u Nevesinju.

— Vršena su terenska istraživanja u planini Trešakvici u cilju evidencije, proučavanja i prikupljanja dokumentacije da bi se ova planina proglasila za nacionalni park.

— Izvršene su predradnje za donošenje Zakona o zaštiti prirode.

— Ovaj sektor zajedno sa Sekretarijatom za šumarstvo preduzimao je mjere da bi se izradio plan racionalnog iskorišćavanja Hutova Blata, odnosno izdvajanja rezervata za ptice sa površinom od 300 ha.

— Napisano je 10 stručnih članaka i više članaka u dnevnoj štampi i na radiju.

X REFERAT ZA PRAVNE POSLOVE

U toku godine glavna orijentacija u radu ovog referata bila je na izradi raznih pravilnika, uredbi, uputstava i rad na Zakonu o zaštiti prirode NRBiH uz saradnju stručnih referata. Ostvaren je velik posao i napredak na izradi savremenih propisa o zaštiti spomenika kulture i prirode. Obavljeni su i sljedeći poslovi:

— Pravilnik o načinu vođenja registra spomenika kulture. Pravilnik o vrstama arhivskog i bibliotečkog materijala koji se smatra spomenikom kulture, Pravilnik o načinu na koji će muzeji i galerije prijavljivati svoje predmete radi registrovanja, pravilnik o

radu savjeta Zavoda, Pravilnik o uslovima objavljivanja publikacija Zavoda.

— Uredba o uslovima i načinu korištenja dotacije u vidu oslobođenja od plaćanja poreza.

— Uputstvo o postupku i načinu raspodjele sredstava za povećanje plata službenika Zavoda.

— Pravila Zavoda za zaštitu spomenika kulture NRBiH.

— Zakon o zaštiti prirode.

— Nacrt zakona o proglašenju područja Sutjeske nacionalnim parkom.

XI SEKRETARIJAT

— Administracija Zavoda primila je u 1961. godini 3.653 predmeta, od kojih je pod osnovnim brojem zavedeno 1390.

— Pored redovnih poslova na prijemu i otpremi dnevne pošte, u ovom je odsjeku riješeno u personalnoj službi 46 predmeta izrađeno više ugovora, riješeno u raznim predmetima 40 rješenja i 414 ostalih predmeta, što sačinjava 503 predmeta.

Računovodstvo je primilo 1354 predmeta, od kojih je riješeno isplatom u gotovu 392, a virmanom 962.

— Ekonomat je u 1961. godini nabavio materijala u vrijednosti od 809.865.— dinara (prema 882.416.— dinara u 1961. g.), dok je kroz knjige provedeno 1420 predmeta.

— Rad komisije za ocjenjivanje službenika.

Iz svega naprijed izloženog vidi se pod kakvim je sve uslovima Zavod djelovao u 1961. godini, kakvim se sve poslovima bavio i s kakvim poteškoćama borio. Kao najteži problem kojeg moramo još jednom podvući jest problem radnih prostorija. Svakako, prostori je su glavni uslov za dalji uspješan rad. Bez rješenja ovog problema Zavod će teško moći riješiti sve obimnije potrebe i zahtjeve. Među ostale poteškoće moramo ubrojiti i problem osiguranja najnužnijih materijalnih sredstava za pravilno finansiranje konzervatorskih zahvata na spomenicima kulture. Problem stručnjaka u odnosu na ranije godine sada je znatno lakši. Međutim, i dalje je teškoća osiguranja dobrih stručnjaka u Arhitektonsko-konzervatorskom odsjeku.

Značajnu pomoć pružio je Zavodu u njegovu radu novoformirani Savjet Zavoda koji je u duhu novog Zakona o društvenom upravljanju obrazovan krajem 1960. godine.

Zavod nema stručnjaka etnografa, a zasad takav nije ni predviđen sistematizacijom radnih mjesta. Međutim, baš u ovoj oblasti zaštite spomenika kulture osjeća se potreba intervencije na terenu. Neki poslovi iz ove oblasti ipak su obrađivani, ali u ograničenom opsegu. Isto tako, radom Zavoda dosad nije obuhvaćena ni zaštita spomenika tehnike, što predstavlja nedostatak u radu Zavoda. Povremenom i više slučajnom intervencijom, ovi se problemi ne mogu

riješiti, pa je zato potrebno da se i zaštiti spomenika etnografije, i tehnike pristupi stručnije i sa više sistema. To će biti moguće jedino, ako se za ove poslove angažuju novi stručnjaci.

Problem arhivalija i njihove konzervacije stalno je aktuelan. Ovim se problemima u našoj Republici niko posebno ne bavi, iako oni traže hitno rješavanje.

I pored toga što u Zavodu postoji Likovno-konzervatorski odsjek, ipak rad ovog odsjeka ne može biti na visini svih potreba bez osnivanja restauratorske radionice. Efikasna zaštita postojećeg likovnog fundusa ne može se ni zamisliti bez jedne moderne, dobro oprmljene konzervatorsko-restauratorske radionice. Zavod je u 1961. godini izvršio prethodne pripreme za osnivanje takve radionice. U okviru toga upućena su dva mlada stručnjaka-slikara Zavoda na specijalizaciju u Savezni institut.

Što se tiče službe evidencije, potrebno je što prije pristupiti njenoj reorganizaciji i formiranju moderne evidencije, za što su potrebna finansijska sredstva, kadrovi i prostorije. U vezi sa novim propisima o registraciji spomenika, ova je služba i po svom obujmu i po značenju jako porasla, tako da je postojeći kadrovi više ne mogu savladati. Služba evidencije (i dokumentacije) postaje sve teži problem Zavoda.

Ni rad otsalih sektora u Zavodu nije uvijek bio onako sadržajan kako bi to trebalo. Ovo u prvom redu važi za zaštitu spomenika na terenu, koja nije na punoj visini. Bilo je slučajeva da se oštećuju stari gradovi, uništavaju i kvare nekropole stećaka, arheološki tereni koriste kao majdani, a prirodne rijetkosti oštećuju ili uništavaju. Da bi se ubuduće ovakvi slučajevi spriječili, neophodno je potrebno proširiti mrežu organa zaštite na terenu i u nju uključiti NOO-e, organizacije SSRNJ, milicijske stanice, učitelje i druge pogodne pojedince. Osim toga, potrebna su i veća budžetska sredstva za povremenu inspekciju značajnijih spomenika i terena.

Napokon bi željeli istaći da su donošenjem Zakona o zaštiti prirode, po kojem se predviđa posebna služba zaštite, stvoreni uslovi da se ovaj sektor izdvoji i osamostali osnivanjem Zavoda za zaštitu prirode NR BiH.

IZVJEŠTAJ O RADU U 1962. GODINI

U radu Zavoda za zaštitu spomenika kulture u 1962. godini od najvećeg utjecaja bile su dvije činjenice: težak smještaj ustanove i dotiranje relativno većih finansijskih sredstava zajednice za konzervatorske zahvate na konkretnim objektima. Neadekvatan i neugledan, a nadasve premalen prostor za smještaj inventara, dokumentacije i ljudi, kojima nije bilo moguće osigurati osnovne fizičke i psihičke uslove za rad, stanje koje traje već godinama, permanentno je ometalo i usporavalo rad čitave institucije. Pozitivna je činjenica što se finansijska sredstva za zaštitu spomenika povećavaju čemu se svi radujemo, ali ta okolnost neminovno povećava obaveze Zavodu, nerasmjerno najviše na sektoru stručnih zahvata na spomenicima arhitekture, gdje nam je kadar deficitaran, zbog toga što nemamo zakonske mogućnosti da ga nagradimo približno nagrađivanju u privredi i zbog toga što nam nije pružena mogućnost da takav deficitarni kadar stimuliramo davanjem stanova. Izvanrednim naporom i dovitljivošću trebalo je teškoće koje su dolazile utjecajem tih dviju činjenica svladati da bismo postigli zadovoljavajuće rezultate.

Treća važna okolnost rada ovoga Zavoda u prošloj godini bila je u tome što su poslovi ugovoreni sa Savjetom za kulturu NRBiH, koji ih je onda kao takve finansirao po kvartalima. Iako ta iskustva još

nisu sasvim sagledana, već sada se može reći da je takav način rada povećao aktivnost i odgovornost službenika, ali, kako nismo imali uzora za takav način rada, pokazalo se da nam planiranje nije bilo baš do kraja realno. Osim toga, ugovaranje poslova sa vanjskim saradnicima nije bilo potpuno čvrsto, zatim finansijska situacija Zavoda nije bila fiksirana u momentu kad su poslovi planirani, a i u dotiranju odobrenih finansijskih sredstava bilo je izvjesnih izmjena (restrikcija i drugo), tako da su sve te okolnosti otežavale poslovanje i diktirale izvjesna odstupanja od prvobitnog plana. Isto tako se može reći da poslovanje po ugovaranju nije unijelo nikakve veće promjene zato što je inače sve drugo ostalo po starom — poslovalo se po propisima Zakona o javnim službenicima, bez Pravilnika o nagrađivanju, bez fondova, bez upravnog odbora kao kolektivnog organa upravljanja i dr., što su, inače, uslovi za prelaz na sasvim novo poslovanje.

Ovdje ćemo najprije iznijeti one poslove koji su tekli po planu ugovaranja sa Savjetom za kulturu NRBiH, a onda i poslove koji su obavljani na bazi ugovaranja i finansiranja od strane drugih faktora (Savezni fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti, narodni odbori i dr.).

A UGOVORENI POSLOVI

I KONZERVATORISKI POSLOVI

1. Konzervatorski poslovi u Trijebnju

Obavljeno je čišćenje uljanih i tempera premaza živopisa u crkvi sv. Nikole u Trijebnju. Obim planiranih radova je znatno smanjen zbog toga što su ranije planirana finansijska sredstva, uslijed restrikcije, morala biti smanjena. Ipak je očišćen čitav zapadni zid crkve. Poslovi su obavljani saradnjom Radionice i Likovnog odsjeka, vlastitim stručnim snagama i opremom, uz pomoć angažovanja fizičkih radnika na samome terenu. Radovi na čišćenju živopisa nastaviće se u 1963. godini.

2. Konzervatorski poslovi u Lomnici

U cilju definitivne konzervacije i prezentiranja manastirske crkve sv. Đorđa u Lomnici, sa njenim živopisom, ikonostasom i ostalim umjetničko-istorijskim inventarom, obavljani su prethodni istraživački radovi i prikupljena je sva potrebna naučna dokumentacija, naročito u odnosu na živopis i njegova oštećenja. Na osnovu toga izrađen je elaborat, sa projektom i predračunom za preduzimanje zahvata konzervacije i restauracije čitavog ovog spomenika i njegovog prezentiranja javnosti. Radovi su obavljani kolaboracijom vlastitih stručnjaka Likovnog odsjeka i Radionice Zavoda.

3. Pripreme za konzervaciju starih slika franjevačkih samostana

Izvršeno je prikupljanje istorijske, tehnološke i tehničke dokumentacije o starim slikama franjevačkih samostana u Fojnici, Kreševu i Kr. Sutjesci. Na osnovu toga izrađen je elaborat u kome su fiksirane sve mjere konzerviranja i restauriranja 35 primjeraka najvrednijih a najugroženijih starih slika, sa predračunom troškova. Zavod će sa svojim stručnjacima etapno, u roku od 5 godina, izvršiti predviđene zahvate na ovim slikama. Ovogodišnji pripremni poslovi su obavljani ekipno, saradnjom Likovnog odsjeka i Radionice Zavoda.

4. Konzervacija Mogorjela

Nastavljeni su radovi na konzervaciji ruševina antičke vile na Mogorjelu. Konzerviran je čitav sjeveroistočni kvadrant vile. Osim toga, obavljani su svi pripremni radovi za restauraciju rimskog torkulara (prese) na Mogorjelu — izvršeno je arheološko ispitivanje, napravljeni su crteži, skice, snimljen je teren, kameni recipijent i drugo. Na osnovu ovoga napravljen je stručni elaborat za rekonstrukciju torkulara. U ovu svrhu su bila ujedinjena sredstva Zavoda i NOO Čapljina.

5. Izrada elaborata za uređenje Kozare

Na bazi ranije prikupljenih materijala na terenu Kozare i prikupljene literature o svim događajima i mjestima koja imaju važnost za našu najnoviju istoriju Kozare, zatim geodetskih, tehničkih i foto-snimaka, odabrano je 40 najznačajnijih mjesta (lokaliteta, objekata) i događaja i o njima na terenu i iz postojeće literature sakupljena kompletna građa. Na osnovu svega toga, uz angažovanje arhitekta-kreatora došlo se do idejnog projekta uređenja tih najvažnijih mjesta, koji je prodiskutovan na sastanku predstavnika Glavnog odbora Saveza udruženja boraca NOR-a i ovoga Zavoda, zajedno sa nekoliko učesnika — prvoboraca i rukovodilaca u epopeji Kozare. Nakon toga je elaborat došao da bi bio osnov za poduzimanje ostalih mjera obilježavanja i uređenje Kozare (stvaranja izvedbenih projekata za individualne spomenike, osiguranja finansijskih sredstava i organizovanja izvođenja samih poslova obilježavanja i uređenja) u nadležnosti zainteresovanih faktora. Poslove su obavili stručnjaci Zavoda, uz saradnju Glavnog odbora saveza udruženja boraca i vanjskih saradnika.

6. Hitne i nepredviđene konzervatorske intervencije i nadzor

U toku godine bilo je više hitnih i nepredviđenih poslova pa je bilo osnova što su za njih postojala finansijska sredstva. Većina takvih poslova je iskrsla nenadano i redovno se intervencije nisu mogle od-

gađati. Takvih poslova bilo je dvadesetak, od kojih su značajniji npr. ovi: zaštita fresaka i iskopina crkve sv. Luke u Jajcu, zaštita Markove kule u Višegradu, nalaz i zaštita halštatskog oružja kod Tarčina, Konzervacija slučajnih nalaza rimskih supstrukcija i hipokausta kod Šipova, sanacija bujice Urve u Kraljevoj Sutjesci koja je ugrožavala supstrukcije banskih dvorova na lokalitetu »Dvori«, prenos rimskih kamenih spomenika iz okoline Rogatice u lapidarij u Rogatici i drugi.

7. Konzervacija Carskog hrasta kod Travnika

Angažovanjem vanjskog stručnjaka Zavod je dobio projekat konzervacije ovoga starog i jedinstvenog hrasta. Po tome projektu za potpunu konzervaciju trebalo bi pet puta više finansijskih sredstava nego što ih je imao Zavod. Zbog toga se pristupilo podupiranju velike prostrane grane koja je svojom težinom vukla čitavo stablo i na taj način ga ugrožavalo. Osim toga, čišćenjem suhih grana i truleži te čeličnim podupiračima deblo je i s unutrašnje strane učvršćeno. Time je hrast zasada stabilizovan.

8. Konzervacija košće u Gabeli

Radovi na konzerviranju ovoga rijetkog stabla bili su čišćenje suvih i trulih grana. Međutim, uslijed vjetrova i drugih nepovoljnih atmosferilija, odlomila se

najveća grana na stablu, te je tako ostao samo visoki panj sa nešto manjih postranih grana. Na predlog stručnjaka za ove vrste poslova, odlučeno je da se više ništa ne investira u spašavanje ove košće.

9. Konzervacija pećine Vjetrenice

Nastavljeni su istraživački radovi u cilju njenog daljeg elektrificiranja i uređenja. Početkom 1963. godine predviđamo završetak elektrifikacije I faze, tj. osvjetljenje 600 m pećine, kada bi ona mogla biti otvorena za najširi krug posjetilaca.

10. Spasavalački radovi na sedrenim područjima Martin Broda i Kravice

Izgradnjom ceste do same rijeke Trebižata ugrožen je lijevi bok vodopada Kravice, uslijed čega je došlo do otkidanja velikog bloka sedre. I odvođenjem voda u sušno doba na mlinice okolnih stanovnika ostaju sedrene mase bez vode, uslijed čega se onemogućava rad sedrotvoraca, te takva situacija neizbježno vodi uništavanju sedrenih blokova. Vršena su istraživanja kako da se zaštite takva sedrena područja i u tu svrhu su angažovani vanjski stručnjaci. Išlo se za tim da se propišu takve mjere koje bi omogućile korištenje sedrenih područja u turističke svrhe, ali da ne dođe do njihova uništavanja.

II. REGISTRACIJA — EVIDENCIJA I DOKUMENTACIJA

1. Registrovanje dosada zaštićenih i registrovanje novih spomenika

Po novom Zakonu o zaštiti spomenika kulture moraju svi Zavodi pristupiti registrovanju spomenika i uvođenju Registra spomenika kulture. Prije svega, trebalo je ranije izdata rješenja o zaštiti prilagoditi novim propisima. Kako je u našoj Republici obavljena i revizija ranije izdatih rješenja, bilo je nužno i rezultate te akcije povezati sa poslovima nove registracije. U toku godine je izrađeno ukupno 606 rješenja o upisu i 68 rješenja o brisanju iz Registra, odnosno o neupisivanju u Registar. Potom se pristupilo ustrojavanju knjige Registra i upisu u njega svih spomenika za koje su izdata pozitivna rješenja. Osim toga, Zavod je u zajednici sa odnosnim narodnim odborima pristupio organizovanju registracije spomenika u izvjesnom broju komuna. U tu svrhu su štampani proglasi, obrasci prijava i drugi materijali koji su bili nužni za ovu akciju, a za početak uzeto je nekoliko obližnjih opština kao eksperimentalnih, a onda se prešlo i na ostale planirane. Ukupno je uzeto u rad 30 opština. Akcija je zamišljena dosta široko — izdavanje proglasa građanstvu o prijavljivanju objekata i predmeta, pisanje članaka u dnevnoj štampi i na radiju i održavanje konferencija i predavanja u centrima opština radi objašnjenja značaja i procesa akcije. Naročito se polagalo na prosvjetne radnike, najviše na učitelje seoskih škola, da oni nekim vlasnicima spomenika pomognu pri ispunjavanju prijava. Za angažovanje prosvjetnih radnika imali smo pristanak i preporuku Republičkog odbora sindikata prosvjetnih i naučnih radnika, koji je svim svojim organizacijama poslao raspise i u »Prosvjetnom listu« objavio poseban članak o tome. U opštinama su formirane komisije koje su imale da u određenim rokovima sprovedu akciju na svojim terenima. Članovi kolektiva Zavoda su podijelili teren i, održavajući permanentnu vezu sa određenim opštinama, pomagali i kontrolisali rad. Međutim, i pored tolikih napora, akcija nije donijela očekivane rezultate. U većini slučajeva opštine, a posebno njihovi organi nadležni za poslove kulture, nisu dospjeli da se dovoljno angažuju na svim poslovima, a u više mjesta nisu akciju ni

shvatili kao svoju obavezu. U takvim komunama praktično je skoro sve poslove morao da obavi sam stručnjak Zavoda, koji je obilazio vlasnike i objekte da bi došao do prijava za upis u Registar. Do 20. XII 1962. godine dobijeno je 420 prijava sa teritorija 15 opština, a do kraja decembra i u januaru očekuju se i materijali sa teritorija ostalih opština. Na osnovu primljenih prijava odnosni sektori Zavoda moraju predmete proučiti i putem posebnih komisija odlučiti šta će se upisati u Registar a šta ne. Na osnovu toga donosiće se rješenja o upisu u Registar i pristupati samom upisivanju, moraće se na njihovom provjerenju i kompletiranju raditi u Zavodu mnogo više nego što smo pretpostavljali.

2. Evidentiranje srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika

U toku 1962. godine obavljeno je ekipno stručno evidentiranje stećaka na slijedećim područjima: Gornje Zemlje, Kladanj-Šekovići, okolina Olova i manja područja u okolini Stoca i Mostara. Osim toga, obuhvaćeno je ugroženo područje Drine, i to od Višegrada do Bajine Bašte, kao i od Ustikoline do Ustiprača.

3. Terenski rad na evidenciji starih mostova

Poslovi su se odnosili na terensko prikupljanje podataka i na tehnička snimanja starih mostova u Hercegovini, da se upotpuni dokumentacija Zavoda o toj vrsti spomenika, koja bi posredno pomogla kompletiranju građe za izdavanje posebne monografije o starim mostovima u Bosni i Hercegovini.

4. Terenski rad na evidenciji objekata prirode na području sreza Banja Luka

Izvršena su planirana istraživanja objekata prirode navedenog područja, koje je ranijih godina bilo sasvim neobuhvaćeno radom Zavoda. Evidentirane su brojne prirodne rijetkosti, koje će se, nakon provedenog postupka, staviti pod zaštitu po Zakonu o zaštiti prirode. Tako se među pećinama ovoga područja naročito ističe Čukovec-pećina kod Kotor-Va-

rosi, među dendrološkim rijetkostima gigantski hrastovi u selu Zabrđu, također kod Kotor-Varoši, među hidrološkim rijetkostima Vilino vrelo u dolini Cvrčke i izvor Krupa u Krupi na Vrbasu, zatim izvor Ugrića kod Skender-Vakufa i drugi.

5. Poslovi na zaštiti rezervata Pančić-omorike

Najznačajnija staništa ovih rijetkih stabala nalaze se u Podrinju, kako sa naše tako i sa srbijanske strane. Zajedničkim radom sa Zavodom za zaštitu prirode NR Srbije preduzete su mjere da se stvore uslovi za jedinstveni rezervat ove endemne vrste u Podrinju. Pri tome je naročito pažnja posvećena mjerama koje bi trebalo da spriječe sječu stabala, ispašu stoke i sabiranje sjemena radi prodaje od strane okolnih sela. Vršeno je i proučavanje mogućnosti osnivanja rasadnika za uzgoj sadnica koje bi se posadile na opožarenim površinama uz prethodnu zabranu ispaše stoke.

6. Terenski radovi na partizanskoj topografiji

Ovogodišnjim radom obuhvaćeno je bilo samo područje opštine Trebinje. Ekipa od tri člana kolektiva Zavoda, pojačana sa jednim tehničarom kao vanjskim saradnikom, prikupila je istorijsku i tehničku dokumentaciju za 33 spomenika NOB-e navedenog područja, koja je, kasnije, dopunjena i sređena za dalje

korištenje. Naročita pažnja je posvećena tehničkim planovima i crtežima ovih spomenika.

III. Tehnička snimanja i projektovanja

1. U svrhu definitivnog odobrenja finansijskih sredstava raznih izvora za ostvarenje planiranih konzervatorskih radova bilo je potrebno da se dovrše ili nanovo izrade, a onda i revidiraju stručni elaborati konzervatorskih radova na starim gradovima u Jajcu, Maglaju i Doboju, zatim na Aladži-džamiji u Foči, a onda i na stambenom kompleksu »Begovina« u Stocu, što je i urađeno. Osim toga pristupilo se izradi stručnih elaborata za radove koji se planiraju u 1963. godini kao i za neke koji se planiraju u 1964. godini. U tu svrhu su obavljena brojna istraživanja i snimanja na terenu, a zatim, angažovanjem svih raspoloživih stručnih snaga u Zavodu, kao i angažovanjem vanjskih saradnika, došlo se do elaborata za Stari grad u Jajcu (pretposljednja etapa), Stari grad u Tešnju (prva etapa), Aladžu-džamiju u Foči (druga etapa — konzervacija žipovisa), stambeni kompleks Begovina u Stocu (druga etapa), Glavicu-džamiju u Livnu, Begluk-džamiju u Livnu, Balagušudžamiju u Livnu, Rdžep-pašinu kulu u Žepi, Muštovića kuću u Mostaru i ruševine crkve sv. Luke u Jajcu. Svi su ti elaborati revidirani od strane stručnih komisija i odobreni od Savjeta Zavoda.

IV. IZDAVAČKA DJELATNOST — PROPAGANDA

Troškovi štampanja godišnjaka Zavoda

U početku godine Zavod je predao kompletan redigovani lektorisan materijal za broj VIII »Naših starina« na štampanje, a u toku godine su u više na-

vrata vršene korekture, recenzije, prelom, a konačno i imprimatur, tako da se izlazak iz štampe toga broja očekuje krajem mjeseca decembra. U vezi sa izdavanjem ovoga broja izvršen je konačan obračun sa štamparijom i likvidirane su sve druge obaveze.

V. POSLOVI IZVEDENI IZ POSEBNIH DOTACIJA

1. Konzervacije starog grada u Jajcu

Za nastavljanje konzervacije Starog grada u Jajcu izrađen je projekat u Zavodu, a sredstva su bila obezbijedena od Saveznog fonda, Republičkog fonda i NOO Jajce u ukupnom iznosu od 15,000.000 dinara. Radove je izvelo preduzeće »Pliva« pod nadzorom stručnjaka. Izvršena je konsolidacija jednog dijela obrambenih zidova na sjevernoj strani grada, a kruna je popločavanjem i izradom stepenica osposobljena za kretanje i razgledanje. Izvršeno je popločavanje kule na Džikavcu. Paralelno sa radovima na zidovima, izvršeno je temeljito otklanjanje osipe sa zidova i divlje vegetacije koja je onemogućavala pristup spomeniku. Kvalitetu izvedbe doprinijela je okolnost što su angažovani kamenarski zidari iz okoline Imotskog, a ugrađeni kamen je nabavljen iz kmenoloma u Carevom polju, odakle potječe i stara građa. Konzervatorski radovi na ovome objektu nastaviće se i u 1963. godini, ali će se završiti tek u 1964. godini.

2. Konzervacija Starog grada u Doboju

Na osnovu projekta, a udruženim sredstvima Saveznog fonda, Republičkog fonda i NOO Doboju u ukupnom iznosu od 8,000.000 dinara, putem Režijskog odbora a pod stalnim nadzorom stručnjaka Zavoda, obavljani su konzervatorski radovi na starom gradu u Doboju, o čemu vidi i posebni članak ovdje.

3. Konzervacija Starog grada u Maglaju

Na osnovu projekta Zavoda i udruženih sredstava u ukupnom iznosu od 8,060.000 dinara, putem Režijskog odbora i uz stalan nadzor stručnjaka Zavoda,

obavljani su brojni konzervatorski radovi na ovome objektu, što sumarnim pokazateljima iznosi 332,60 m³ ugrađenog novog zida i 926,30 m² fugiranja zidova. Za izvođenje radova podignuto je 665,04 m² skela. U toku ove godine potpuno su sanirani veliki zapadni podzid sa parapetom, sjeverozapadni bastion, kapi-kula sa novim krovom od šindre, dio južnog bedema uz zapadnu kulu, turski kazamat uz zapadnu kulu, sa terasom, i dio sjevernog bedema sa parapetom i bankinom. Napravljena su i nova hrastova vrata na ulaznoj kapiji u grad, a izvedeni su i neki drugi zahvati kao što su: hidroizolacija svoda, injektiranje svoda i drugi. Svi poslovi su izvedeni kvalitetno i istorijski autentično. Novozidani dijelovi koloristički su prilagođeni starim, tako da je dobijena vrlo skladna i atraktivna arhitektonska cjelina koja će se moći koristiti za razne potrebe modernog grada i koja će privlačiti turiste. Radovi će se završiti u slijedećoj godini, jer se pokazalo da je objekat mnogo trošnji nego se pretpostavljalo.

4. Konzervacija Aladža-džamije u Foči

I ovdje su bila udružena sredstva u ukupnom iznosu od 5,000.000 dinara. Svrha je bila da se sanira raspukla kupola i fasada te da se obave istražni radovi na zidnim slikarijama u unutrašnjosti da bi se moglo pristupiti konzervaciji i restauraciji tih dekoracija. Radovi su se obavljali uz ogromne teškoće (zakašnjenje, slaba pomoć Foče u organizaciji poslova, nedostatak kvalifikovane radne snage i opreme angažovanog fočanskog preduzeća, iznenadne hladnoće i drugo), tako da se nisu mogli ni završiti kako su bili planirani. Inače su obavljani ovi radovi: obijen je

malter sa fasade, ubačen armirano-betonski serklaž u tambur supole (ustanovilo se da čelični prsten ne bi bio statički ispravan), otkriven lim kupole na mjestima pukotina i pukotine injektirane, štokovana je fasada i obavljena je izmjena oštećenih blokova, zadržani su žlebovi na tamburu i izvršeno je njegovo štokovanje, izmijenjen je oštećeni lim na centralnoj kupoli i nabavljen materijal za dovršenje poslova iduće godine. Osim toga, uglavnom je istražen i snimljen živopis i prikupljeni historijski i tehnički podaci o njegovom stanju, uz čišćenje prljavih zidnih površina, te izvršeno pranje i skidanje kasnijih namaza.

5. Konzervacija stambenog ansambla »Begovina« u Stocu

Za prve spasavalačke radove na ovome ansamblu dobijena su relativno malena finansijska sredstva — ukupno 2,500.000 dinara, a i ona su stigla tek u decembru, tako da se pristupilo najnužnijim radovima na krovnim konstrukcijama i saniranju samih krovova. Osim toga, obavljani su manji konzervatorski radovi na zidovima, uglavnom saniranjem pukotine. Radovi su izvedeni na osnovu elaborata Zavoda, a organizacija poslova obavljena je putem Režijskog odbora, uz stalan nadzor predstavnika Zavoda.

6. Konzervacija Starog mosta u Mostaru

Trebalo je da se u ovoj godini obavi završna etapa radova na Starom mostu u Mostaru, za koje je bilo osigurano ukupno 19,000.000 dinara udruženih sredstava. Stručna komisija, pod čijim se nadzorom vrši ovaj delikatan posao, ustanovila je da su nakladni zahtjevi izvođača (»Mostogradnja«, Beograd) u odnosu na povećanje cijena izvođenja opravdani, tj. da je za svršetak poslova na Starom mostu potrebno oko 34,000.00 dinara. Kako se, međutim ta razlika nije mogla još ove godine osigurati, a kako Komisija nije mogla dati pristanak da se poslovi na sanaciji gornjeg stroja mosta izvode u dvije etape (pored ostalog i zbog toga što skela ne može ostati na objektu za vrijeme visokog vodostaja Neretve), to se poslovima

nije pritsupilo, nego je odlučeno da se oni obave slijedeće godine, kada budu osigurana sva potrebna sredstva i kada budu stvoreni uslovi da se poslovi izvedu kontinuirano u istoj godini. Ovih dana je pripisio definitivni predračun »Mostogradnje«, koji ne iznosi 24,000.000 nego 39,000.000 dinara.

7. Konzervacija i uređenje pećine Vjetrenice

Nastojanja Zavoda bila su usmjerena da se pećina osvjetli barem na dužini od 600 m i da se uz pećinu izgradi turistički objekat, ali su zato bile velike smetnje. Osvjetljenje se može očekivati u proljeće slijedeće godine, ukoliko za to budu osigurana finansijska sredstva, a time i otvorenje pećine za široki krug posjetilaca. Više uspjeha smo imali sa izgradnjom turističkog objekta. Posredstvom Zavoda i Sekretarijata za privredu Izvršnog vijeća BiH, Privredna banka u Sarajevu odobrila je u NOO Ravno dugoročni zajam u iznosu od 9,829.000 dinara u tu svrhu. Na osnovu projekta izrađenog u Zavodu, u organizaciji Režijskog odbora, pristupilo se izgradnji objekta koji je i završen. Iz istih sredstava nabavljena je njegova osnovna oprema.

8. Konzervacija i uređenje srednjovjekovne nekropole u Radimlji

Iako je bilo više nastojanja od strane Zavoda za konzervaciju i uređenje srednjovjekovne nekropole u Radimlji kod Stoca, nije bilo moguće osigurati ma kakva finansijska sredstva za radove u ovoj godini. Zavod je jedino uspio da izradi Program uređenja Radimlje, koji je, nakon diskusije posebne konferencije svih zainteresovanih i nadležnih ustanova i organizacija, održane u Mostaru, i nakon diskusije na sjednici stalne komisije Zavoda za arheologiju i srednjovjekovne nadgrobne spomenike, usvojen i dopunjen. Na osnovu toga pristupilo se geodetskom snimanju Radimlje i okolice i izradi projekta uređenja. Ako se predložena sredstva odobre i projekt bude gotov u mjesecu martu, moglo bi se dosta učiniti na konzerviranju i uređenju ove veoma vrijedne nekropole u toku 1963. godine.

VI OSTALI POSLOVI

U toku protekle godine u Zavodu je obavljen niz poslova koji nisu bili ugovoreni za smatramo da je za rad upotpunjavanja slike rada ove ustanove potrebno i o takvim, barem važnijim, poslovima ovdje dati osnovna obavještenja.

1. Uz pomoć Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture iz Beograda omogućeno je dvojici konzervatora-tehničara da učestvuju u tromjesečnim kursovima i da se specijaliziraju za restauraciju fresaka i mozaika. Na liniji stručnog usavršavanja kadrova, omogućeno je slanje jednog stručnjaka na petnaestodnevni studijski put u Poljsku a jednome je data pomoć za desetodnevni studijski boravak u Grčkoj. Osim toga, dvojica stručnjaka su upućena u školu stranih jezika, a jedan student arhitekture je stipendiran.

2. Odsjek za zaštitu prirode organizovao je republičku konferenciju za zaštitu ptica, sa referatom, i zajedno sa zainteresovanim organizacijama i ustanovama pokrenuo niz aktivnosti u tome pravcu, a Likovni odsjek je pripremio referat i preduzeo niz mjera za organizovanje republičkog savjetovanja o zaštiti spomenika tehnike, koje će se u okviru programa Društva konzervatora održati u martu 1963. godine. Osim toga, referenti su diskutovali na nekoliko savjetovanja, tako na Jugoslavenskom savjetovanju o urbanizmu i zaštiti spomenika koje je održano u Splitu, zatim na savjetovanjima konzervatora u Svetozarevu i Sremskoj Mitrovici. kao i na republičkom savjetovanju o turizmu.

3. Stručnjaci Zavoda su u više slučajeva pružili pomoć privatnim vlasnicima u njihovim akcijama

opravaka spomenika kulture, kao npr. kod opravljavanja rimokatoličke crkve u Gorici kod Livna, za koju je svrhu Savjet za kulturu NRBiH dao dotaciju u iznosu od 1,000.000 dinara, a kod konzervacije starog grada Bobovca (dotacija NOO Vareš u iznosu od 400.000 dinara) arheolog Zavoda je i organizovao i izveo sve poslove. Restaurator-slikar Zavoda je obnovio slikarske dekoracije Sulejmanije džamije u Travniku i na jednom stropu Franjevačkog samostana u Plehanu obnovio i slike Anntoninija. Epigraf Zavoda je, na molbu Zavoda u Prištini, pomogao stručnu evidenciju orijentalnih rukopisa u Prizrenu i Orahovcu. Osim toga, pod nadzorom stručnjaka Zavoda, nastavljena je konzervacija srednjovjekovne bazilike u Brezi.

4. I u odnosu na pravne propise bilo je nekoliko poslova. Tako je Zavodu izrađen nacrt odluke o osnivanju Republičkog Zavoda za zaštitu prirode i nacrt Zakona o podizanju i čuvanju spomenika narodne revolucije.

5. Konzervatorsko-restauratorska radionica Zavoda je u toku godine preuzela 5 ikona iz zbirke Stare pravoslavne crkve u Sarajevu i na njima izvela preventivnu zaštitu. Iako tako, radionica je zajedno sa Likovnim odsjekom intervenirala na nekoliko najugroženijih primjeraka zbirke ikona Srpsko-pravoslavne crkvene opštine u Tešnju. Tom prilikom je stručnjak Likovnog odsjeka evidentirao 105 primjeraka ikona te zbirke.

6. U pravcu proširenja mreže organa zaštite, Zavod je radio na pripremi osnivanja Zavoda za zaštitu

7. Na liniji populariziranja spomenika kulture stručnjaci Zavoda su napisali niz članaka u »Oslobođenju«, na Radio-Sarajevu ili u popularnim stručnim listovima.

8. Zavodu se sve više obraćaju ustanove ili pojedini naučni radnici iz zemlje ili inostranstva koji traže podatke i razne usluge u vezi sa spomenicima kulture i prirode BiH. U vezi s tim, stručnjaci Zavoda su spremno izlazili u susret takvim zahtjevima, iako je ponekad za te usluge trebalo dosta vremena.

9. Bilo je više zahtjeva građana za izvoz predmeta

umjetničke ili kulturno-istorijske vrijednosti. U svim tim slučajevima Zavod je formirao komisije koje su obavile pregled tih predmeta i dale svoja mišljenja koja su bila osnov Savjetu za kulturu NRBiH da takve molbe usvoji ili odbije.

10. Izdavačka djelatnost Zavoda nije se odnosila samo na pripremu i izdavanje broja VIII »Naših starina«. Zavod je osim toga, uz pomoć Republičkog fonda za izdavačku djelatnost, štampao monografiju »Kalinovik« kao svesku broj VII serije »Srednjovjekovni nadgrobni spomenici Bosne i Hercegovine«.

ZAKLJUČAK

Ako se osvrnemo na postignute rezultate u odnosu na poslove koji su ugovoreni sa Savjetom za kulturu NRBiH, može se konstatovati da je obim nekih poslova iz viših razloga morao biti nešto smanjen. U poslovima koji su obavljani mimo ugovaranja Zavod je postigao još veće rezultate. Pri svemu tome Zavod se borio sa velikim teškoćama, od kojih su one najveće već naprijed spomenute. Između ostalih ovdje ističemo da su se poslovi administracije Zavoda jako razgranali i umnožili, tako da su naše preskromne kadrovske snage zagušene i da je već stvorena situacija koja koči napredak ustanove.

Smatramo da je u našem prošlogodišnjem radu bilo i nedostataka. Npr. neki naši projekti za konzervatorske zahvate nisu bili na vrijeme gotovi i nisu bili dovoljno precizni što je uticalo na sam rad. Možda je i naše preveliko oslanjanje na narodne odbore u poslovima registracije bio jedan od razloga što akcija donijela očekivane rezultate. Osim toga, mi još uvijek nismo dospjeli da se posvetimo zaštiti etnografskih spomenika, kako onih nepokretnih tako još više onih pokretnih.

Poseban problem, teškoću, a možda i našu slabost, predstavlja zaštita spomenika u dolini rijeke Trebi-

šnice, kao i onih u dolini rijeke Drine, koji su ugroženi predstojećim potapanjem. Još uvijek je sudbina Dobrićeva, Arlanagića mosta, Mosta na Žepi i drugih spomenika ostala neizvjesna, iako se čas potapanja dolina Trebišnice i Drine jako približio. Sva naša nastojanja dosada su ostala bezuspješna; niti su investitori osigurali sredstva za primjenu barem minimalnih mjera zaštite niti smo uspjeli ta sredstva da osiguramo na drugoj strani. Bojimo se da će morati doći do žrtve za koju ćemo kasnije svi ustanoviti da je uslijedila nečijom greškom, a ne objektivnim uslovima.

Jedno od glavnih iskustava iz našeg rada ranijih godina sastoji se u tome što smo konstatovali kako konzervatorskim zahvatima na objektima moraju da prethode na vrijeme izrađeni dobri stručni elaborati, zbog čega smo našu osobitu pažnju u radu u 1962. godini posvetili baš izradi takvih elaborata, u čemu su osigurana finansijska sredstva bila veoma važan faktor. Smatramo da će dobijeni elaborati biti veliko olakšanje u našem budućem radu.